

K DEJINÁM VÝSKUMU LETÁKOVÝCH PIESNÍ NA SLOVENSKU

LUBICA DROPOVÁ, Bratislava

Termín *letáková pieseň* nie je v našej odbornej literatúre zatiaľ zaužívaný, hoci v niektorých európskych krajinách sa používa bežne (*Flugblattlied* – v Nemecku, *Songsheet* – v Anglicku a pod.). Okrem toho sa však v jednotlivých krajinách môžeme stretnúť s pestrou paletou pomenovaní tohto typu piesní. Niektoré názvy vychádzajú z prostredia, v ktorom sa tieto piesne predávali: nemecký – *Bänkelsang* (podľa lavičky, na ktorej stáli predspeváci), české – *piesne kramářské, jarmareční, trhové, poutní*; slovenské – *piesne jarmočné, púťové* (líšia sa nielen prostredím ich predaja, ale aj tematikou: svetské, duchovné).

V niektorých krajinách názov vychádza z piesňovej funkcie tohto typu tlačí, napr. poľské *kantyczky*, bulharské *pesnopoiki*. Inde pomenovania zvyrazňujú obsahovú stránku piesní, kde dominujú spievané príbehy: talianske *cantastoria* a pod.

Termín *letákové piesne* používame preto, lebo zohľadňuje práve **spoločné znaky** piesní, teda nie regionálne či etnické špecifiká, hoci sú niekedy pomerne markantné (Droppová, 2000, 78-84). Letáková pieseň je svojrázny útvar v dejinách európskej kultúry, ktorý v rôznych obmenách jestvoval vo väčšine európskych krajín dve i tri storočia, ba niekde existuje dodnes. Spoločné znaky týchto pololudových piesní vidíme predovšetkým v ich tlači na hárkoch papiera vo forme letákov (zriedkavejšie malých zošitkov), ktoré sa predávali na jarmokoch, trhoch a pútnických miestach, alebo podomovým predajom. Mnohé zhody sú aj v ilustrociách na titulnom liste, v tematike i poetike týchto piesní, no tu sú už badateľné aj viaceré regionálne a etnické rozdielnosti, preto ich nemožno zaradiť medzi základné znaky.

Slovenská folkloristika, ale aj iné príbuzné vedné disciplíny na Slovensku sa začali o letákové piesne zaujímať pomerne neskoro, keď v iných európskych krajinách mali už vydané viaceré súhrnné zbierky. Veď napríklad v Čechách sú známe príspevky venované týmto piesňam už v 2. pol. 19. storočia (Bartoš, 1871, 1875) a začiatkom 20. storočia narastá počet článkov v rôznych regionálnych i odborných časopisoch (napr. *Český lid*, *Národopisný věstník českoslovanský*). V roku 1937 už vyšla antológia B. Václavka a R. Smetanu *České písně kramářské* (Václavek – Smetana, 1937), neskôr ďalšie práce týchto autorov, ale aj práce

ich pokračovateľov (napr. V. Karbusického, V. Pletku, B. Beneša), ktorí podrobne analyzovali najmä bohatú produkciu českých letákových piesní svetského zamerania (Beneš, 1970).

Predpokladáme, že je viacero príčin, prečo sa záujem o letákové piesne v odbornej spisbe na Slovensku oneskoril a sú stále okrajovým problémom:

a) Predovšetkým fungovanie týchto piesní je v slovenskej kultúre kratšie a malo menej významnú úlohu ako napr. v Čechách, v Nemecku, v Rusku či inde. Aj keď sme uvažovali o možnostiach ich existencie u nás v súvisi s celoeurópskym výskytom už od 17. storočia, faktom je, že najstaršia doteraz zachovaná letáková pieseň vydaná na Slovensku je z roku 1729 (aj to ojedinelá) a prevažná väčšina tlačí je z 19. a zo začiatku 20. storočia (Droppová-Markovičová, 1960, 530-1).

b) Na Slovensku majú absolútnu prevahu piesne duchovné, ktoré sú evidované v najrôznejších archívoch, múzeách a knižniciach, no zatiaľ nie sú centrálné zdokumentované.

c) Vzťahy letákových piesní s renesančnou a barokovou literatúrou na Slovensku čiastočne preskúmala literárna veda. No v 19. storočí už tieto piesne akoby nezanechali v slovenskej poézii a kultúre nijaké stopy, hoci práve z tohto obdobia sa zachovala väčšina výtlačkov. Je to azda tým, že produkcia svetských piesní (aj to len v niektorých tlačiarňach) bola u nás minimálna a svojrázny štýl týchto piesní či spôsob ich prezentovania pri predaji nepokračoval v poetickej, divadelnej či výtvarnej forme ponášok a paródii, ako to bolo napr. v Nemecku alebo v Čechách.

Doterajšiu slovenskú odbornú literatúru, ktorá prináša poznatky o letákových piesňach, môžeme rozdeliť do niekoľkých kategórií:

1. Prvú predstavujú najstaršie zápisy týchto piesní alebo zmienky o nich najmä v rôznych rukopisných či starších vydaných spevníkoch. Nie je to, pochopiteľne, ešte literatúra odborná, no práve na základe týchto záznamov možno usudzovať o období výskytu letákových piesní na našom území, prípadne o ich rozšírení a pod. Tak napr. v zbierke J. Silvána „Písne nové na sedm žalmů kajících a jiné žalmy“ z roku 1571 sa pri piesni *Z hlubokosti volám k tobě ...* uvádza, že sa spieva „jako o krále Ludvika porážce“. Ide tu o známú českú tlač z roku 1526 *O nešťastne bitvie a porážce Uhru od národu tureckého učiněné a o jeho smrti velmi smutné a žalostivé slavne paměti krále Ludvika jeho Milosti*. Odpisy tejto piesne a iných pôvodne letákových piesní sa nachádzajú vo viacerých rukopisných kancionáloch na Slovensku, upozorňuje na ne i B. Tablic, J. Ribay a ďalší (Brtáň, 1953, 149; 1978, 218). R. Brtáň však v prvom vydaní svojej zbierky historických spevov uvažuje, že išlo zväčša o české tlače, lebo sa „nepodarilo dokázať, žeby čo len jediná bola vyšla na Slovensku“ (Brtáň, 1953, 120). No viaceré opisy týchto letákových piesní o historických udalostiach svedčia o ich rozšírení aj medzi slovenským obyvateľstvom.

2. Ďalšiu kategóriu predstavujú bibliografické práce. Z najstarších treba spomenúť najmä Riznerovu Bibliografiu písomníctva slovenského (Rizner, 1927 –

1934). Údaje o letákových piesňach sú tu roztrúsené skoro vo všetkých dieloch, lebo L. V. Rizner ich zaraďuje podľa abecedy, vychádzajúc z názvu na titulnej strane tlače. Najviac ich je pod písmenom P (*Pieseň nová ...*, *Pieseň pro mládence a panny ...*, *Příbeh nový a truchlivý ...*), ale aj pod H (*Historya truchlivá ...*) alebo pod M (*Milozpěv pro mládence a panny...*), ďalej pod písmenami K, N a ďalšími až po Z (*Zpráva krátka...*, *Žalování...*) atď. Podobné údaje prináša aj Bibliografia slovenského písomníctva do konca 19. storočia od J. Mišianika (Mišianik, 1946) a ďalšie.

Do druhej kategórie možno zaradiť aj niektoré práce venované dejinám kníhtlače (Repčák, 1948) alebo publikácie prinášajúce súpisy tlačí, a teda aj letákových piesní vydávaných v určitých lokalitách alebo tlačiarňach. Sem patrí napr. publikácia J. Špetka Dejiny Škarnicovskej tlačiarne v Skalici so súpisom tlačí (Špetko, 1957), aj špecializovaný súpis letákových piesní vytlačených v banskobystrických tlačiarňach v rozličných rokoch v práci B. Bálena Banskobystrické púťové tlače (Bálen, 1974) a pod.

Práce, ktoré sme zaradili do prvých dvoch kategórií, nie sú zamerané osobitne na letákové piesne. Tie sa v nich ocitajú skôr okrajovo (s výnimkou práce B. Bálena) v súvisi s dobovým repertoárom, s rozšírením niektorých nápevových typov alebo s evidenciou rôznych druhov tlačí a publikácií na Slovensku v rôznych obdobiach a regiónoch. No predsa práve táto literatúra nám prináša informácie o konkrétnych letákových piesňach, ich počte, rozšírení a kontextoch, v ktorých existovali.

3. Podobné marginálne miesto majú letákové piesne aj v prácach o dejinách slovenskej literatúry, hoci odkazy na ne zväčša nechýbajú, najmä pri analýze skorších etáp vývoja literárnej spisby. Z literárnych vedcov sa súvislostiam medzi letákovými piesňami a staršou poéziou na Slovensku venujú najmä J. Minárik a J. Mišianik. Prvý najmä pri štúdiu počiatkov duchovnej poézie na Slovensku, kde upozorňuje na odkazy pri niektorých duchovných piesňach zo zbierky J. Silvána na nápevy dobových letákových piesní (J. Mišianik – Minárik – Michalcová – Melicherčík, 1958, 117-8). J. Mišianik zas pri analýze viacerých historických spevov konštatuje, že majú „jarmočný ráz s prevzatým hodnotovým klišé“ (c. d. 113), alebo „Pieseň je pod silným vplyvom jarmočnej novinkovej literatúry“ (c. d. 111) a pod.

Podobné súvislosti naznačuje aj R. Brtáň v dvoch vydaniach svojej zbierky historických spevov (druhé vydanie doplnené a prepracované). Píše, že viaceré historické spevy, ktoré v zbierke uvádza, sú zrejme odpisy „novinkových a letákových príležitostných tlačí rozličného zacielenia“ (Brtáň, 1953, 118) a v záverečných poznámkach k jednotlivým piesňam spomína aj predpokladané pôvodné tlače (Brtáň, 1953, 150-1). V druhom vydaní považuje R. Brtáň českú tlačenú veršovú produkciu za najdôležitejšie žriedlo historických spevov, a „preto majú historické piesne žánrovo najbližšie k jarmočným piesňam a vyúsťujú neraz i do jarmočných a ľúbostných balád...“ (Brtáň, 1978, 11, 15). V ďalšej časti svojej úvodnej štúdie sa venuje aj poetike a štýlu historických spevov, pričom znovu

prirovnáva, že „sa spievali sprvu rozpravným epickým kronikársko-denníkovým kalendárovým štýlom, apostrofovali svoje publikum v prevzatých klišé z duchovnej a jarmočnej piesne, ku ktorej mali žánrovo najbližšie“ (Brtáň, 1978, 27).

Myslím si, že je na škodu pre slovenskú literárnu vedu, že sa nezamerala priamo na analýzu letákových piesní (v literatúre zväčša jarmočných) ako svojrázneho žánru zväčša anonymnej umelej a pololudovej poézie duchovného i svetského zamerania. Väčšina literárnohistorických prác totiž pri hodnotení kompozície či poetiky niektorých žánrov alebo diel staršej slovenskej poézie používa zvraty *jarmočný štýl*, *jarmočný charakter*, pričom význam a súvislosti slova *jarmočný* nie sú jednoznačné. Niekedy sa slovo *jarmočný* dáva do úvodzoviek, čím navodzuje dojem pejoratívneho hodnotenia. Napríklad v Dejinách slovenskej literatúry od S. Šmatláka sa slovo *jarmočný* nachádza pri charakteristike kompozičných postupov poémy *Duma captivorum valascensium ad Brezno 1676* od piaristu Františka Hamáka: „... je koncipovaná ako „jarmočná“ pieseň (*Čo vám myslím povedieť, opísať a zaspívať, poslyšte, páni mešťané, susedi i vidiečane* ...), takže celá jej deskriptívna detailizácia vyúsťuje do explicitnej morálnej výstrahy a do priameho poučenia ...“ (Šmatlák, 1988, 216).

Podobne pri skladbe *Pieseň o Adamovi a Ilčíkovi, zbojníkoch* sa konštatuje, že „záverečné verše potom exponujú motív speváka a jeho odmeny, čo prezrádza, že išlo o žáner jarmočnej piesne“ – na čo nadväzuje hodnotenie štruktúry skladby ako umelecky málo zložitej (Šmatlák, 1988, 233). Na rozdiel od nej skladbu *O Surovec Jakubovi, zbojníkovi* hodnotí autor ako žánrovo čistejšiu elégiu s lyrickým nádychom, „nenájdeme sklon k „jarmočnému“ podaniu témy ...“ (Šmatlák, 1988, 234). Použitie prívlastku *jarmočný* tu znamená nielen využívanie istých kompozičných alebo štýlotvorných prvkov, ale aj nižšie estetické hodnotenie.

4. Do štvrtej skupiny sme v súvislosti s dejinami výskumu letákových piesní zaradili práce, ktoré v širšom zmysle slova patria do oblasti folkloristiky. Môžeme ich rozdeliť do dvoch skupín:

- a) zbierky ľudových piesní,
- b) štúdie a príspevky v odbornej literatúre.

a) Mnohé texty letákových piesní, prípadne ich variantov zaznamenaných z ústneho podania, nám prinášajú publikované zbierky ľudových piesní rôzneho zamerania. Spomenieme z nich aspoň niektoré, pretože pri podrobnejšej analýze by sme takéto varianty (hoci ojedinele) našli azda v každej zbierke. Napr. Ján Kollár svoje Národné spievanky vedome koncipoval ako odraz dobového spevného repertoáru bez delenia na ľudové a umelé piesne, lebo si uvedomoval, že „ťažko čiaru a hranice ťahať medzi pospolitými, čiže prostonárodnými a nepospolitými“ (Kollár, 1953, II. 561). J. Michálek tento fakt hodnotí pozitívne, lebo tak ľudová pieseň „bola v zbierke postavená vedľa piesní meštianskych, rehtorských, remeselníckych, vojenských a pod. ako výraz potrebnej jednotnosti ich nositeľov. To vplývalo na rast sebavedomia ľudových vrstiev i ďalších zložiek vtedajšej kultúry“ (Michálek, 1990, 59). Kollár napr. do I. zväzku vkladá Prídavok

staroslovanských historických spevov a tam piesne *O bitke moháčskej čiže o porážke kráľa Ludovíta II.* (1526) (Kollár, I., 1953, 119-123), *O zámku muránském* (1549) (Kollár, I., 1953, 123) a ďalšie, ktoré, ako sme uvádzali vyššie, mali svoje predlohy v letákových tlačiarach. Podobne v II. zväzku, najmä medzi piesňami študentskými, meštianskymi a pod. nájdeme viaceré, ktoré poznáme aj v letákovvej podobe: napr. *Žáden neví, co je láska ...*, *Smutno teskno na vše strany* (Kollár, II, 1953, 345, 474) a mnohé ďalšie.

Nemožno tiež vynechať zbierku piesní zo Záhoria od J. Blahu, kde najmä publikované piesne zo Skalice dokazujú, že produkcia domácej Škarnicovskej tlačiarne našla odraz v lokálnom piesňovom repertoári (Blaho, 1948, 1952, 1957, 1870, 1875, 1986).

Nezanedbateľné podnety na štúdium variantov letákových piesní v ústnej tradícii prinášajú najmä zbierky balád a naratívnych piesní. Vari najbohatší materiál prináša zbierka K. Medveckého *Sto slovenských ľudových balád*, azda preto, že v období jej vydania (roku 1923) bola tradícia letákových piesní na Slovensku ešte živá (Medvecký, 1923).

Niektoré takéto varianty prináša tiež zbierka M. Kolečányiovej, ktorá v doslove spomína i vzťahy slovenských balád s letákovými piesňami, ktorých „funkcia bola žurnalistická s dôrazom na senzáciu obsahu ...“ a tematika bohatá „... pieseň vlastenecká, vojenská, satirická, náboženská, politická a ľúbostná“ (Kolečányi, 1948, 164).

V zbierke J. Horáka *Slovenské ľudové balady* sú varianty letákových piesní len ojedinelé, no predsa sa aj tu nachádza zaujímavý, výrazne prepracovaný a skrátený variant letákovvej piesne *Příkladná píseň o jednom mládenci s Smrtí se domlouvajícím*, ktorý bol zapísaný v Detve (Horák, 1956, 403).

Upozorneniu na vzájomné pôsobenie balád a letákových piesní sa nemohla vo svojich prácach vyhnúť ani S. Burlasová, najmä v prípade skupiny piesní, ktoré nazvala novelistickými. Zaradila sem tie, ktoré majú „spravodajskú tendenciu“, často sú popisné, väčšieho rozsahu a, ako konštatuje: „Na niektoré z nich, najmä ľúbostné vplývala aj jarmočná tvorba“ (Burlasová, I., 1982, 14). Podobne ich charakterizuje aj Katalóg slovenských naratívnych piesní, že „majú spravodajskú tendenciu (incipity Čo sa stalo nové!) a je v nich častá lokalizácia alebo datovanie udalosti, teda opisnosť a faktografickosť“ (Burlasová, 1998, 8). Všetky tieto znaky sú charakteristické aj pre špecifickú skupinu letákových piesní a zdá sa nám, že sú zrejším dôkazom vplyvov letákových piesní na slovenské naratívne piesne. V tejto svojej práci S. Burlasová volí iné triedenie, predovšetkým tematické, no aj tu sa mnohé piesne novelistického typu ocitli najmä v skupinách IX. Náhodné nešťastia a X. Násilné činy. Medzi varianty letákových piesní uvádzaných v katalógu patria aj niektoré piesne s legendárnymi námetmi, napr. *Ježiš premení na svadbe vodu na víno*, *Smrť si nahovára mládenca* a ďalšie (Burlasová, 1998, 91-93, 109-110).

b) Medzi najstaršie folkloristické práce, kde sa v rôznych súvislostiach pripomínajú a porovnávajú aj letákové piesne, patria viaceré publikácie A. Melicher-

číka. Predovšetkým tie, ktoré mapujú vývoj folklórnych žánrov na Slovensku. V Slovenskej vlastivede z roku 1943 zaraďuje vznik letákových piesní na začiatok 19. storočia a tvrdí, že „ide o samostatný druh spevu, ľudovému veľmi blízky ...“. Ďalej potom uvádza niektoré znaky týchto piesní, ako aj príklad, keď „slovenská ľudová pieseň pri styku s jarmočnou piesňou v mnohých prípadoch sa menila, splývala s ňou v premnohých variáciách a tak sa obrodzovala“ (Melicherčík, 1943, 280-1). O šesťnásť rokov neskôr vo svojej Chrestomatii už A. Melicherčík neuvažuje len o „blízkosti“ jarmočných a ľudových piesní, ale definuje jarmočnú pieseň **„ako svojrázny žáner ústnej slovesnosti okrajového typu“** (podčiarkla L. Droppová) (Melicherčík, 1959, 35), teda zaraďuje ju priamo do vývojového radu slovenského folklóru.

Ďalej A. Melicherčík spomína letákové piesne v Dejinách staršej slovenskej literatúry, kde najmä trom anonymným skladbám o zbojníkoch, zachovaným v rukopisoch z 18. storočia aj v II. zväzku Slovenských veršovcov od B. Tablica, prisudzuje „funkciu jarmočných piesní“ (Mišianik – Minárik – Michalcová – Melicherčík, 1958, 284). Vo svojej práci venovanej jánošíkovej tradícii ide v úvahách o týchto troch skladbách ešte ďalej: „Jarmočná pieseň, o akú vo všetkých troch prípadoch ide, je v tomto období jedným z masových prostriedkov rozširovania kultúrnych hodnôt. Z tejto skutočnosti možno uzatvárať, že zbojnícka tematika stala sa v druhej polovici 18. storočia neobyčajne populárnou a rozšírenou. Rovnako si možno z tejto skutočnosti vysvetliť i anonymnosť jednotlivých autorov uvedených skladieb, zjav napospol bežný u jarmočných piesní“ (Melicherčík, 1952, 106-7).

Možno však vysloviť predpoklad, že A. Melicherčík tieto svoje tvrdenia uviedol predovšetkým na základe poznatkov z literatúry iných krajín (najmä Čiech a Nemecka), lebo zatiaľ nemáme priame dôkazy o tom, že by letákové piesne v 18. storočí naozaj patrili medzi „masové prostriedky rozširovania kultúrnych hodnôt“ aj na Slovensku. Sám sa však touto problematikou zrejme nehodlal zaoberať, preto využil možnosti svojho pedagogického pôsobenia na vysokej škole. Nebude azda na škodu, keď v tejto časti príspevku využijem aj niektoré osobné spomienky, veď aj tie patria k dejinám vedných disciplín, teda aj tej našej. Tým objektom pedagogického pôsobenia prof. Melicherčíka som totiž bola práve ja.

S letákovými piesňami (spočiatku skôr jarmočnými) som sa stretla až v závere štúdia na vtedajšej Katedre národopisu FF UK, keď som prišla za prof. Melicherčíkom na konzultáciu kvôli téme diplomovej práce. Očarená krásou ľudových piesní predložila som mu projekt analýzy textov ľudovej piesňovej lyriky – najmä ľúbostných piesní. Prof. Melicherčík však prišiel s vlastným návrhom – skúmať jarmočné piesne, na ktorom trval natoľko, že mi ostali len dve možnosti: prijať jeho návrh – alebo neskončiť štúdium. Končiť som, pravdaže, chcela, a tak som sa začala zoznamovať s typom piesní, o ktorom som nepočula ani počas prednášok a ktorého štýl a poetika sa diametrálne líšili od ľudových piesní, najmä lyrických. Výsledkom bola diplomová práca Jarmočné piesne na západnom Slovensku (Markovičová, 1958). Kvôli neprebernému množstvu materiálu, s kto-

rým som sa stretávala pri archívnych, terénnych i literárnych výskumoch, bolo potrebné obmedziť záber práce na produkciu len jednej tlačiarne a na piesne svetského charakteru. Diplomová práca obsahuje najmä obsahový a formálny rozbor textov piesní vytlačených v tlačiarni rodiny Škarniclovcov a Teslíka a Neumanna v Skalici.

Po prijatí za pracovníčku Národopisného ústavu SAV som spracovala uvádzanú problematiku do štúdie Jarmočná pieseň v našej národnej kultúre (Droppová-Markovičová, 1960), kde som sa venovala predovšetkým vzájomným vzťahom letákových piesní so slovenskou ľudovou piesňou. Myslela som, že tým sa pre mňa záväzok venovať sa letákovým piesňam končí, lebo aj v ústave som bola poverená venovať sa iným, aktuálnym otázkam.

O niekoľko rokov sa však začala pripravovať Československá vlastiveda, ukázala sa potreba sumarizovať aj poznatky o letákových piesňach, tentoraz v súvislosti s inými zľudovenými piesňami na Slovensku a prof. Melicherčík ako hlavný redaktor dielu o ľudovej kultúre zasa oslovil mňa (Droppová, 1968). Približne v rovnakom období som tiež v zborníku k VI. medzinárodnému zjazdu slavistov v Prahe publikovala príspevok K problematike porovnávacieho štúdia jarmočných piesní (Droppová, 1970).

Po viac ako dvadsaťročnej prestávke si návrat k tejto problematike vynútila príprava Encyklopédie ľudovej kultúry Slovenska (ELKS), kde som dostala poverenie spracovať (okrem iného) aj heslá týkajúce sa všeobecne zľudovených aj špeciálne letákových (jarmočných a púťových) piesní (Droppová, 1995, I. 215, II. 99, 350). Na to nadviazala štúdia dokumentujúca spoločné a rozdielne znaky letákových piesní v európskych krajinách s ohľadom na špecifikum piesní zo slovenskej produkcie, ktorá vyšla v nemčine i slovenčine (Droppová, 1999, 2000, 78-84). Dalo by sa povedať, že letákové piesne akoby sprevádzali úvod i záver môjho profesionálneho pôsobenia.

Pre úplnosť prehľadu literatúry o letákovkej piesni na Slovensku treba uviesť aj práce českých autorov. Spomenieme aspoň B. Václavka a R. Smetanu, ktorí sledovali napr. najstaršie škarniclovské piesňové tlače, určené asi aj pre Čechy a Moravu (Smetana – Václavek, 1950, 232). Známy český zberateľ R. Hlava upozorňuje na piesne nájdené v Podkrkonoší a pritom tlačené v slovenských tlačiarniach (Hlava, 1947, 92). Podobné fakty uvádza vo svojej monografii aj B. Beneš, ktorý spomína aj slovenské práce venované letákovým piesňam a cituje niektoré slovenské či slovakizované texty piesní (Beneš, 1970, s. 10, 17, 30, 34-5).

Medzi českých autorov patrí aj O. Sirovátka, ktorý spolu s M. Leščákom v základnej prehľadnej práci *Folklór a folkloristika* venovali letákovým, jarmočným piesňam samostatnú časť v rámci kapitoly *Žánre a druhy folklóru*. Zdôraznili najmä ich pololuďový charakter, vplyvy nemeckých a rakúskych piesní a vzájomné vzťahy medzi ľudovými a letákovými piesňami (Leščák – Sirovátka, 1982, 164-5).

Začiatkom deväťdesiatych rokov vyšlo niekoľko podnetných príspevkov najmä z pera I. Benčíkovej, ktorá počas študijného pobytu v Ústave etnológie SAV

častočne spracovala a doplnila archív letákových piesní o kópie tlačí z niektorých slovenských aj českých archívov a knižníc. Vo svojich príspevkoch poskytla základné informácie o stave budovania archívu letákových piesní v UE SAV (Benčíková, 1991), analyzovala formálnu a kompozičnú stavbu zhromaždeného materiálu, pričom ako triediace kritérium použila tematické hľadisko (Benčíková, 1993a). V ďalšej štúdií sa venovala predovšetkým jazykovej stránke týchto piesní, konštatuje vývoj od používania češtiny cez bohemizovanú slovenčinu až k slovenčine a uvádza konkrétne príklady tlačí z dvoch najproduktívnejších tlačiarň v Skalici a Banskej Bystrici (Benčíková, 1993b).

V kontextoch literatúry o letákových piesňach je ojedinelá prípadová štúdia E. Krekovičovej, ktorú autorka v podtitule uvádza ako „putovanie jednej jarmočnej balady“. Je to zaujímavý pohľad na začlenenie pôvodom umelej skladby, vystavanej na makabrickom dialógu smrti a mládenca, do ústnej tradície a jej mechanizmov tradovania. Autorka pri analýze potvrdzuje „fungovanie jedného z princípov folklórnej tradície, a to je princíp radenia a kombinácie detailov (segmentov). Jednotlivé sémantické elementy nadobúdajú vo folklórnej tradícii zároveň funkciu putujúcich motívov“ (Krekovičová, 1993, 28).

V rozmedzí približne päťdesiatich rokov sa výskumu letákových piesní venovali rôzne vedné disciplíny na Slovensku. Tento výskum nebol sústavný a záujem o letákové piesne bol, ako sme uvádzali, zväčša okrajový. Náš príspevok si nekládol za cieľ podať úplný súpis a hodnotenie literatúry o letákových piesňach a uvedomujeme si, že by bolo potrebné všímať si aj práce analyzujúce nápevy týchto piesní, a tiež ilustrácie, ktoré tvoria súčasť tlačí. Sledovali sme tu predovšetkým práce zamerané na texty letákových piesní, ich funkcie a miesto v kultúre u nás aj v iných európskych krajinách, prípadne ich vzťahy s dobovou poéziou a s ľudovou piesňou. Nazdávame sa, že v rámci viacerých spomínaných vedných disciplín na Slovensku zatiaľ najviac poznatkov priniesla folkloristika. Letákové piesne síce tiež nepatrili medzi jej ťažiskové problémy, no väčšina prác zameraných špeciálne na tento typ piesní vyšla práve vo folkloristických publikáciách a periodikách.

LITERATÚRA

- BÁLENT, B.: Banskobystrické púťové tlače. Martin, 1947.
- BARTOŠ, F.: Paběrky sebrané na poli české poesie kramářské. In: Časopis Matice moravské 3, 1871, 6 – 28, 56-84.
- BARTOŠ, F.: O světských písniích kramářských. In: Lid a národ II. Velké Meziříčí, 1885.
- BENČÍKOVÁ, I.: Súčasný stav bádania a pramene k štúdiu jarmočných piesní na Slovensku. In: Folklórne žánre – archívy – katalógy (Ed. Hlôšková, H. – Krekovičová, E.) Bratislava, 1991, s. 130-7.
- BENČÍKOVÁ, I.: Príspevok ku štúdiu jarmočných piesní na Slovensku. Slovenský národopis, 41, 1993a, s. 44-45.
- BENČÍKOVÁ, I.: Slovenské jarmočné a púťové piesne – pokus o etnolingvistickú analýzu. In: Národopisné informácie, 1, 1993, 31-6.
- BENEŠ, B.: Světská kramářská píseň. Brno, 1970.

- BLAHO, J.: (1948) Záhorácke pjesničky. Bratislava, I. – 1948, II. – 1952, III. – 1957, IV. – 1970, V. – 1975, VI. – 1986.
- BRTÁŇ, R.: Historické piesne. Bratislava, 1953.
- BRTÁŇ, R.: Historické spevy a piesne. Bratislava, 1978.
- BURLASOVÁ, S.: V širom poli rokyta. Slovenské ľudové balady, romance a novelistické piesne. Bratislava, I. – 1982, II. – 1984.
- BURLASOVÁ, S.: Katalóg slovenských naratívnych piesní I. – III. Bratislava, 1998.
- DROPOVÁ-MARKOVIČOVÁ, L.: Jarmočná pieseň v našej národnej kultúre. Slovenský národopis, VIII, 1960, s. 529-553.
- DROPOVÁ, L.: Umělá a zlidovělá píseň. In: Československá vlastivěda díl III. Lidová kultura. Ved. redaktor A. Melicherčík. Praha, 1968, s. 636-663.
- DROPOVÁ, L.: Príspevok k problematike porovnávacieho štúdia jarmočných piesní. In: Slavistika. Národopis. Ved. red. J. Mjartan. Bratislava, 1970, s. 299-310.
- DROPOVÁ, L.: Heslá: Jarmočná pieseň, Púťová pieseň, Zľudovелá pieseň. In: ELKS (Red. J. Botík, P. Slavkovský), Bratislava, 1995, I. – 215, II. – 99, 350.
- DROPOVÁ, L.: On the Issues of the Comparative Study of Songsheets in Europe. In: Europäische Ethnologie und Folklore im internationalen Kontext. Ed. I. Schneider. Frankfurt am Main, 1999, s. 529-537.
- DROPOVÁ, L.: Slovenská ľudová pieseň – texty a kontexty. Bratislava, 2000, s. 78-84.
- HLAVA, R.: Recenzia knihy Banskobystrické púťové tlače. Slovenská národná knižnica. Martin, 1947, roč. III., č. 4-5.
- HORÁK, J.: Slovenské ľudové balady. Bratislava, 1956.
- KOLEČANYI, M.: Slovenské ľudové balady. Rožňava, 1948.
- KOLLÁR, J.: Národné spievanky I, II. (2. vydanie) Bratislava, 1953.
- KREKOVIČOVÁ, E.: Barokový obraz smrti-nevesty vo folklóre alebo putovania jednej jarmočnej balady. In: Národopisné informácie, 1993, 1. 20-30.
- LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O.: Folklor a folkloristika. Bratislava, 1982.
- MARKOVIČOVÁ, L.: Jarmočné piesne na západnom Slovensku. (Diplomová práca), 1958.
- MEDVECKÝ, K.: Sto slovenských ľudových balád. Bratislava, 1923.
- MELICHERČÍK, A.: Slovenská ľudová pieseň. In: Slovenská vlastivěda II. (red. Univ. prof. dr. Ľudovít Novák), Bratislava, 1943, s. 259-291.
- MELICHERČÍK, A.: Jánošíkovská tradícia na Slovensku. Bratislava, 1952.
- MELICHERČÍK, A.: Slovenský folklór. Chrestomatia. Bratislava, 1959.
- MICHÁLEK, J.: Dejiny etnografie a folkloristiky. (Postavy, diela, inštitúcie.) Bratislava, 1990.
- MIŠIANIK, J.: Bibliografia slovenského písomníctva do konca XIX. stor. Bratislava, 1946.
- MIŠIANIK, J. – MINÁRIK, J. – MICHALCOVÁ, M. – MELICHERČÍK, A.: Dejiny staršej slovenskej literatúry. Bratislava, 1958.
- REPČÁK, J.: Prehľad dejín kníhtlače na Slovensku. Bratislava, 1948.
- RIZNER, L.V.: Bibliografia písomníctva slovenského od najstarších čias do roku 1900. I. – VI. Martin, 34, 1927 – 1934.
- SMETANA, R. – VÁCLAVEK, B.: České písně kramářské. Praha, 1937.
- ŠMATLÁK, S.: Dejiny slovenskej literatúry od stredoveku po súčasnosť. Bratislava, 1988.
- ŠPETKO, J.: Dejiny Škarniclovej tlačiarne v Skalici. Martin, 1957.
- VÁCLAVEK, B. – SMETANA, R.: O české písní lidové a zlidovělé. Praha, 1950.

ON THE HISTORY OF STUDIES OF SHEET SONGS IN SLOVAKIA

Resumé

In the specialised literature in Slovakia the term *sheet song* is not common yet, although in some European countries it is usual (Flugblätterlied in Germany, Songsheet in England). We use the term sheet songs because it considers the common features; this means not regional or ethnical

features and names then. We see the common features of sheet songs above all in the fact they were printed on paper sheets in the form of leaflets (or more rarely of small pads) sold at fairs, markets and pilgrimage places.

We can divide Slovak literature treating sheet songs in some categories:

1. The first one is represented by the oldest records of such songs or by references to the songs in manuscripts and published songbooks from C. 16th – 18th.
2. Into the second category we include bibliographies and works treating history of letter-print in Slovakia; they bring files of sheet songs published by various printing offices.
3. Into the third category we include works on history of Slovak literature. Here the sheet songs are mentioned in the connection with literature of Renaissance and Baroque period.
4. In this category are works included, which belong to the sphere of folklore studies; we have divided them in two groups

a) Collections of folk songs; they are important for studying variants of sheet songs surviving in oral tradition and for their coherence with folk songs, above all with ballads.

b) Expert folklore studies aimed above all on analysis of texts of sheet songs, of their functions and their position in Slovak culture and on mutual relations with folk song.